

VB 18142

748

Dr. GYALUI FARKAS

XB 145494

IRTA :

Dr. GYÖRGY LAJOS.

Magyar Tud. Akadémia levelező tagja

„PÁSZTORTÜZ” KIADÁSA

MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
CLUJ—KOLOZSVÁR
1926.

V/233

B 18142

1-

Dr. GYALUI FARKAS

Székeltár

717

IRTA:

Dr. GYÖRGY LAJOS.

„PÁSZTORTÜZ” KIADÁSA

MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
CLUJ—KOLOZSVÁR

1926.

D. GYALUI FARKAS

SZTE Egyetemi Könyvtár

J910015774

Lelt. no.

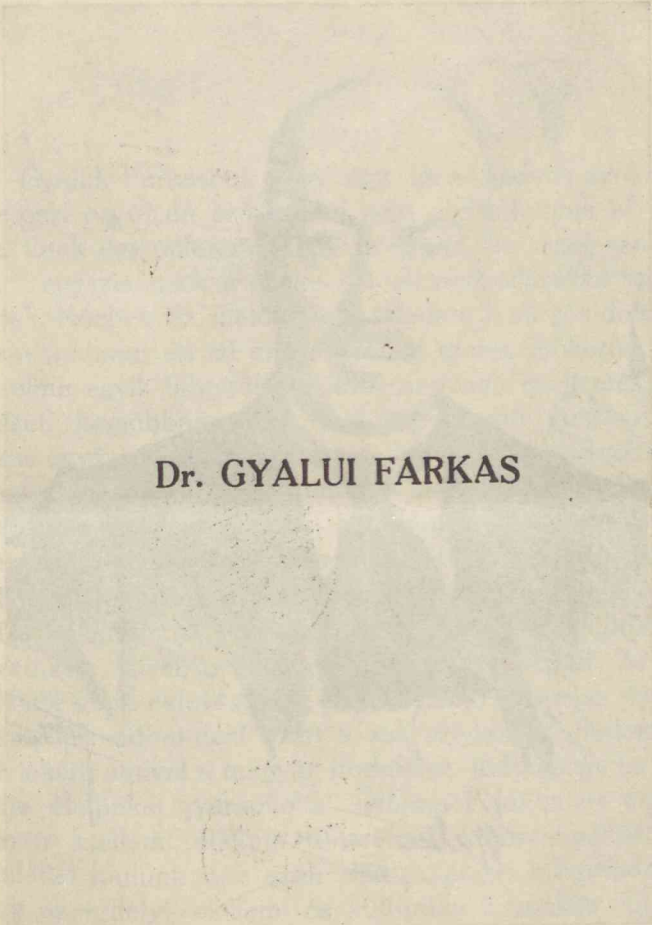
02

csoport:

18

szám.

A faint, sepia-toned portrait of a man with dark hair, wearing a suit and tie, is visible in the background. The portrait is centered and occupies most of the page area.

Dr. GYALUI FARKAS

Gyalui Farkasnak van egy igen kedves szokása: ismerősei az utcán szó nélkül nem surranhatnak el mellette. Csak egy pillanatra állítja meg őket . . . szót szó követ . . . egyszer csak a röpké percek negyedórákká szaporodnak. Közben az illető meg is feledkezik sürgős dolgáról és zavartalanul élvezi egy rendkívül széles látókörű kiművelt elme egyik tárgyról másokra csapongó szellemes csevegését. Legjobban talán ez a kép rögzíti meg Gyalui Farkas egyéniségét: ízig-vérig intellektuális berendezettség, széles érdeklődési terület, mindig a mélységekbe látó szem és erős ítélő tehetség. Most azonban Gyalui Farkas életének egy olyan nevezetes dátumához érkezett, hogy ezúttal mi fogjuk megállítani örök mozgékonyságában s neki kell ellenmondás nélkül végig hallgatnia a mi üdvözlő szavainkat. Kisebbségi helyzetbe szegényedett hálánk születése 60-ik évfordulóján csak köszönő szavakat és egy kézzszorítást adhat neki azért a sok szépségért, haszonért és értékért, amivel a magyar irodalmat, tudományt és kulturális életünket gyarapította. Örömmel látjuk és tartjuk számon szellemi életünk új erőinek kibontakozását, de tisztelettel hajlunk meg azok előtt is, akiknek nyomdokait járjuk az erdélyi szellemi és kulturális terepeken. Gyalui Farkas egy ilyen elől járója a mai törekvéseinknek, a múlt és a jelen mesgyéjén álló biztos útmutatónk a becsületes, a hasznos, az Erdély szeretetében égő munkának.

E szűk hely csak nagyjában vázolhatja az ő soha nem szünő, egy pillanatig sem pihenő tevékenységét.

Röviden úgy jellemezhetjük, hogy ő maga egy darab *Kolozsvár*: az a Kolozsvár, amely multjának napsugaras emlékeivel, átalakulásának és küzdelmeinek minden emlékezetes mozzanatával a szívünkhöz van forrva. Európai színvonalon álló értékes egyénisége nemcsak eleven kultúrtenyezője immár négy évtized óta e város életének, hanem szimboluma is egyszersmind Kolozsvár átlagon felüli szellemi szintjének. Itt végzi tanulmányait s majdnem megszakítás nélkül itt éli egész életét: két esztendőt az unitárius gimnáziumban jár, a többit a saját hitfelekezetének iskolájában, a ref. kollégiumban. A később hat élő nyelven beszélő és író Gyalui Farkas kiváló nyelvtehetsége már ekkor feltűnik s az alig 15 éves diák már francia novellákat fordít a *Magyar Polgár* számára. 1883-ban érettségi vizsgálatot tesz, aztán orvostanhallgató lesz előbb Budapesten, majd Kolozsvárt. Két dolog azonban nem hagyja békén. Az anatómiai órákon is elfojthatatlanul nyugtalanodik benne a kollégium önképzőköreinek komoly munkája és E. Kovács Gyula nevelő befolyása révén felébredt fanatikus lelkesedése a szépirodalom iránt, másrészt az a gyermekkora óta egyre öntudatosabbá izmosodó vágya, hogy a könyvek között élje le életét. Az irodalomhoz és a könyvtárhoz azonban egy kis kanyarodóval jut csak el. Kedvesen beszéli el egyik visszaemlékezésében, hogy 1886. márciusában Abonyi Árpád, az író, megállítja Kolozsvár főterén s erőszakkal behurcolja a *Kolozsvári Közöny* szerkesztőségébe, ahol egy szép, komoly, megnyerő arcú, fekete szakálu úr fogadta, csodálatos jósággal, egész lényéből kiáradó szerető érdeklődéssel. *Petelei István* volt ez, a lap oszlopa és vezetője. Pár pillanat alatt eldőlt az ifju sorsa. Petelei egy új tollat adott a kezébe, egy kalamárist tett eléje és szelíd jósággal így szólt:

— Aki a szerkesztőségben egy üveg tintát kiír, az holtáig a penna munkása marad.

Úgy is lett. E nagy tehetség és jellemes férfi kitűnő

iskolájában felbonthatatlan frigyre lépett az irodalommal. Petelei valósággal tanítómestere volt a munkatársainak, akiket szigoruan és tisztességesen dolgoztatott, lelkiismeretes és irodalmi színvonalu munkára nevelt és szakadatlan ambiciókifejtésre sarkalt. A környezete is kedves. Együtt dolgozik *Malonyai Dezső*vel és *Bede Jóbbal*, majd 1889-ben a *Bródy Sándor* szerkesztésében megjelenő *Magyarság* c. reggeli laphoz csatlakozik, amely rövidesen Korbuly József *Erdélyi Híradó*-jába olvad bele. Itt a *Kovács Dezső*, *Fekete Nagy Béla* és a Junius néven író *Zilahi Kiss Béla* társaságába kerül. Ujságírói rátermettsége magára vonja a figyelmet s csakhamar a *Pesti Hírlap*, és a *Budapesti Hírlap* kolozsvári munkatársa lesz s *Rákosi Jenő* 1891-ben szerződést is ajánl fel neki a *Budapesti Hírlap*-hoz. Ilyesformán annyira belekerül az irodalmi élet forgatagába, hogy az orvosi tanulmányaival szakít s a bölcsészettudományok iratkozik be, magyar-francia szakra. 1891-ben aztán kinevezést kap a kolozsvári egyetemi könyvtárhoz — régi álmok valóra válása! — s ezt fogadja el, nem pedig *Rákosi Jenő* zajos írói sikerekkel kecsegtető ajánlatát. Véglegesen szakítani az ujságírással azonban máig sem tudott. Megmarad a *Budapesti Hírlap* munkatársának majdnem 1918-ig és szoros kapcsolatot tart fenn a helybeli ujságok szerkesztőseivel is. Két ízben rövidebb ideig maga is egy-egy lap élén állt: 1893—94-ben szerkesztette az *EKE* folyóiratát, *Az Erdély*-t, s 1906-ban tíz hónapon át vezette az *Erdélyi Hírlap*-ot, példát nyújtva, hogyan kell egy kitűnő lapot megcsinálni. A hírlapírás révén ismerkedett meg *Gyulai Pállal*, *Ágai Adolffal*, *Kiss Józseffal* s az irodalmi vezetők legtöbbjével, így *Jókai Mórral*, *Mikszáth Kálmánnal*, *Gárdonyi Gézával*, *Herczeg Ferenc*cel, *Tóth Bélával*, *Alexander Bernáttal*, *Benedek Elek*kel, *Tömörkény Istvánnal*, *Jászai Marival*, *Berczik Árpáddal*, *Endrődi Sándorral*, *Ábrányi Emillel*, *Bartha Miklóssal*, *Fadrusz Jánossal*, *Jakab Ödön*nel, *Várady An-*

tallal, Szilágyi Sándorral, Szabolcska Mihállyal, Rákosi Viktorral, akikkel élénk személyes és levélbeli összeköttetést tartott fenn. Kéziratban levő több kötetes emlékirata egy egész sereg jellemző adatot őrizget a nevezettekről az utókor számára.

Az irodalmi körökkel és vezető emberekkel e szoros kapcsolat természetesen hathatósan élesztette a szépirodalom iránti lelkesedését és fogékonyságát. A mai nemzedék kevésbé ismeri Gyalui Farkas munkásságának e fejezetét, pedig az nemcsak terjedelmében, de belső értékében is becses szellemtörténeti adalék a háboru előtti Kolozsvár irodalmi életéhez. Első önálló szépirodalmi kötete 1895-ben jelent meg Kolozsvárt *Nálunk a vidéken* címmel s ezt követte 1896-ban *A szabadító* c. regénye Singer és Wolfner kiadásában Budapesten. Harmadik szépirodalmi könyve a *Látomány az éjszakában* c. novellagyűjteménye, szintén Budapesten jelent meg 1904-ben Rákosi Jenő kiadásában.

A színpadon is komoly és figyelemre méltó kísérleteket tett. 1909-ben adta elő a kolozsvári színház *Az utitárs*, *A vámos* és *A boldogság* c. egyfelvonásos darabjait, majd később szép sikert aratott ugyancsak Kolozsvárt a *Mézes hetek* után c. vígjátéka, amely könyvalakban is több kiadást ért Singer és Wolfnernél, sőt német (Universal Bibliothek) és román fordításban is megjelent. Az *Alhambra rózsája* c. eredeti víg operája, melynek zenéjét a később Amerikába vándorolt Serly Lajos írta, még Oroszországban is színre került. Komoly elmélyedés eredménye volt a *Linczeg János* c. történeti drámája is. Ezekben a műveiben melegen érző szív, az ideálokért lelkesülő lélek, őszinte emberszeretet, friss kedély és kellemes vonzó előadás bilincseli le az olvasó rokonszenvét s még 30 év távlatából is megállapíthatja róluk a kritika a komoly irodalmi törekvést. Elég kár, hogy e termékenyen és tehetségesen indult szépirodalmi pálya az ifjúkori munkáknál

megakadt, — de aki tudja azt, hogy a régi Magyarországon mily nehéz volt az irodalmi középonttól távol eső vidéki írónak érvényesülni, nem csodálkozhatik, ha Gyalui Farkas is egyre lankadtabban tört szépirodalmi sikerekre.

Különben is, amikor 1891. júliusában elfoglalta állását az akkor Ferenczi Zoltán igazgatása alatt álló egyetemi könyvtárban, munkássága egy más természetű értékes irányba terelődött. Egy évtized kemény és megfeszített szorgalmával elkészítette az Egyetemi Könyvtár 5 kötetre terjedő és 47.768 műről számot adó nyomtatott szak-katalógusát. Folytatását és befejezését a háború akadályozta meg, de e munkájával így is a kolozsvári Egyetemi Könyvtár alapvető rendezését végezte el. 1897-ben nagyobb külföldi tanulmányútra indul. Meglátogatja Németország, Franciaország, Svájc, Anglia, Belgium, Hollandia és Ausztria közkönyvtárait az építendő új egyetemi könyvtár technikai berendezésére vonatkozó megfigyelések összegyűjtése végett, 1905-ben pedig Torinóba utazik a könyvtárak tűzbiztonsági intézkedéseinek tanulmányozására. Itt ismerkedik meg *Ratti dr.* könyvtárossal, a későbbi *XI. Pius* pápával, aki ebben a minőségben is kedves tanujelét adja könyvtáros kollégájára való jóságos visszaemlékezésének. E tanulmányútjával alapozza meg Gyalui Farkas a könyvtár-tudományi munkásságát, amelynek eredménye egyrészt a magyar és a külföldi szakfolyóiratoktól is kitüntető elismeréssel méltányolt néhány alapvető jelentőségű úttörő munkája (*Die Bibliotheken in Ungarn und in Ausland* 1901, *A könyvtári tudományok feladata és célja Magyarországon* 1903, *Magyar könyvtárak jövője* 1904), másrészt annak az épülettípusnak a kijelölése, amelyből nemcsak a mai Romániának legmodernebb könyvtára lett, hanem a régi Magyarországon is páratlanul állott a maga nemében. Szaktudományának a tekintélyét növelte azzal is, hogy 1901-ben Magyarországon

a könyvtári tudományokból elsőnek szerzi meg az egyetemi magántanári habilitációt s 18 esztendőn át tartott speciális collegiumaiból (*A könyvtártan, A könyv története, A könyvtárak története, Bibliografia, Az időszaki sajtó története* stb.) több mint ezer hallgató gyarapodott hasznos szakismeretekkel. A szorosan vett könyvtártudományon kívül az irodalomtörténeti tudásunkat is felfrissítette néhány értékes új adattal. Az *Apáczai Csere János*ról írt doktori értekezése az elsőek közt irányítja a figyelmet a magyar szellem e kimagasló képviselőjére, majd Hollandiában kikutatja a nagy tudós feleségének a nevét — egy szál késői virággal övezve kedves emlékezetét. 1890-ben, a százados évfordulón, megírta az *első erdélyi hírlap* történetét, kiadta az 1589-ből való *A Kopaszság Dicsérete* c. kedves hangú tréfás könyvecskét és sok új adattal egészítette ki a magyar könyvnyomtatás történetére vonatkozó ismereteinket (1902). Legnagyobb szeretettel azonban az európai hírű magyar könyvnyomtató, a XVII. században élt *Misztótfalusi Kiss Miklós* érdekes alakjával foglalkozott: kiadta a *Síralmas panaszt*-át és a maga idejében elkobzott *Mentség*-ét, elégtételt szolgáltatva így a megbántott igazságnak. Majd mozgalmat indított a nagy magyar könyvnyomtató súlyedésben levő kolozsvári sírkövének helyreállítására, amelyet halálának 200 éves fordulóján (1902) országos emlékünnepek keretében lepleztek le. Néhány népszerű irányú könyvén kívül (*Mit olvassunk?* 1895, *Kolozsvár kétszáz év előtt* 1896, *A régi jó világból* 1897, *Apróságok Vajda Jánosról* 1897, *Legkedvesebb könyveim* 1902) legértékesebb munkája a *Petelei István életrajza*, amely első ízben mutat rá — ezt azóta az irodalomtörténet is jóváhagyta — a Kemény Zsigmond óta legkiválóbb erdélyi elbeszélő művészi értékeire.

E sok irányú tevékenységét számos irodalmi kitüntetés koszoruzza. Az Erdélyi Irodalmi Társaságnak tizen-

egy éven át (1893—1904) titkára volt, 1923 óta pedig tiszteleti tagja. A marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság is a tagjai közé iktatta. Tagja továbbá a belga Institut International de Bibliographie-nak, a meynzi Gutenberg Gesellschaft-nak, amely 1902-ben ezüst éremmel honorálta a könyvnyomtatás története ügyében kifejtett tevékenységét. 1925-ben a „Románia csillaga” rendjel tiszti keresztjét kapja meg, 1924-ben pedig a francia köztársaság a Palmes Académiques rendjel első osztályával tüntette ki, amellyel az „Officier de l’Instruction publique” cím jár.

1918 mindnyájunk életében fordulópont, a Gyalui Farkaséban is az. Egyrészt új vértezetű fiatalság tódult a szépirodalomba, másrészt a tudományos elmélyedés lehetőségei összezsugorodtak. Állani kellett mindenkinek a maga helyét, ahová a sors rendelte. Gyalui Farkas ekkor a könyvtár élén volt s onnan nem mozdult. Vele együtt helyükön maradtak a magyar tisztviselők s ez bölcs belátásból fakadó, alig meghálálható cselekedetük volt. Így minden különösebb megrázkódtatás nélkül a legzavarosabb időkön átmentették azt a hatalmas kultúrártéket, amely lelkiismeretükre volt bízva, sőt Gyalui Farkasnak sikerült a román intéző körök bízalmát is megszerezni ez intézmény iránt, amely ilyesformán símán zökkent át a nyugodtabb időkbe. Ezekben az években történelmi jelentőségű kulturális feladatot töltött be Gyalui Farkas a hivatásuk magaslatán álló munkatársaival együtt, s amikor legutóbb is méltatlan támadások érték, bizonyára eszébe jutott Misztótfalusi Kiss Miklós sírkövének épen tőle fogalmazott fölirata: „Igazságért ő is szenvedett. Búsult lelke századok után örül diadalán!”

Irhattunk volna Gyalui Farkasról ékes stílusban szép mondatokat és neve mellé felhalmozhattunk volna egy egész sereg díszítő jelzőt. Széndékosan szorítkoztunk az adatok pusztá felsorakoztatására, hiszen az embert nem

† román hírlapi támadások sorozata és főleglente az egyetemmel, minisztériummal, 35-38 írásos vád, melyek közül az a legkegyesebb, mert G. János politikailag nem foglalkozott Gy. F. magyarral

XB 145494

a szavak, hanem a tettek jellemzik. Célunk pedig nem volt más, mint rámutatni arra, hogy Gyalui Farkas egész élete az értékes, a hasznos és a szép tettek sorozata. Ezért megérdemli Gyalui Farkas, hogy munkás élete 60-ik fordulóján érezze az erdélyi magyarság meleg szeretetét és őszinte megbecsülését.

Pótká

1926. nov. az a címén, hogy 60 évet betöltöttem, a szabályzat ellenére, mely közigazgatásilag is megadja a jogot, hogy 70-ig dolgozzam, nyugdíjra tart. Minden feltevésem helytelen volt (Barbál igazgató János által írták, hogy vigyázzak, mert a halálom állapottam!) Nyugdíjazásom óta 3 kötetbe foglalt emlékirataimnak (1918-19) befejeztem. Továbbá több mint 70 népszerűbb életrajzt írtam a régi Kolozs című és Ellenőrzés, köztük több ^{regi magyar} tanáré. A Budapesti Könyvtár is írtam több erdélyi tárgyú cikket (Kövér, Laplón, Dery - né Kolozs stb stb) Sanki a magyarig kötetből Kolozsot engem nem vádolt, ellenkezőleg népszerű és méltó volt nemcsak ránt. Csakán egykor egyetemen is volt roghatott el valóban, amit nem is merék, egy-egy ségáttal, melyek egykor én helytelenül. Ha csak kötet is ha én is így volna: helytelen az örökös románok előtt is kezdettől fogva tarthatatlan lett volna.

Min taggaptaltam hogg valaki, valamelys kis nép
megjelenését, vagy telen antipathizát in akarta
kiegészíteni. De a tény az, hogy, ott mandáson által is
beszéltek, egyenes magatartásom által sikerült kollektívát
is összehoztam. Sok közül az én akadt ide magasságát
megfogadta volna. Engem pedig bizonyos nem keltetnek volna
el 10 évvel előbb 36 évvel, ha igaz lett volna az a
pangorogásuk való kényszerföldes ostobaság, hogy azt mandáson
volna hogy, Galuba püktük s román a nyugatnyelven "örök!"
Minden rovatba, minden irába is minden nyelvtanra
mikor arról az ut. bevezettem, hogy nyugatnyelven, a magyar-
is nyelvtan mandáson, ezt román részről mindenki kényszerítetnek
tálatta, minden nem isdem. de végre az ily rágalom annak a
hivámpogásuk vall, aki azt elindította. Annak indokoltan
vagyok, hogy 8 névvel éven át szolgáltam a központot s ott mandáson
által az átkozott sörnyű, zavaróiban, vált lehetősége, hogy a
különben beszélt központ meg nem fogott, sőt éppen
nost mandáson: nyitva keltet s meg ott voltam 1966 nov.
kínéptal arról nyelvt. Ha csak nemben elismert, nem vártok.
mert költészetben volt, viszont a Nahar farkez
várad, rágalomak, Kannibális
is magyarságban csatolódott.

